

Sarina Bakić (2021)

Kontroverze recepcije kulture

Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu,
Fakultet političkih nauka

Knjiga pod naslovom *Kontroverze recepcije kulture* Sarine Bakić, profesorice na Odsjeku za sociologiju Univerziteta u Sarajevu – Fakultet političkih nauka, predstavlja izuzetan akademski doprinos sociologiji kulture kao disciplini koja je u istraživačkom smislu evidentno zapostavljena u savremenom bosanskohercegovačkom društvu. Uvažavajući tu činjenicu, autorica se smjelo upustila u svojevrсну znanstvenu avanturu, posebno kad se ima u vidu složenost misije povezivanja mahom zapadnih teorijskih koncepcija o kulturi sa specifičnostima bosanskohercegovačke društvene realnosti u domeni kulturnih praksi.

Studija je, osim predgovora, uvodnih zabilježki i zaključnih razmatranja, skladno strukturirana u pet poglavlja, i

to: *Glavne koncepcije ideja o kulturi* (I), *Uz teoriju recepcije kulture* (II), *Za kulturu kulturnih potreba* (III), *Konceptualizacija ukusa* (IV) i *Bosanskohercegovački kontekst za istraživanje kulturnih potreba i ukusa* (V). Ono što je značajno istaknuti jest da se svako od poglavlja može iščitavati neovisno jedno o drugom, premda ne bi bilo uputno razdvajati teorijske uvide od diskusije nalaza empirijskog istraživanja. Čitatelje ove studije autorica na sistematičan način uvodi u kompleksnost pojma kultura dovodeći ih u (su)odnos s nizom fenomena iz različitih perspektiva, referirajući se na eminentne autore/ice. U vezi s predmetnom studijom važno je naglasiti da promatrani kulturološki konteksti, posebno u postindustrijskoj eri, ne izmiču kritičkoj refleksiji. Jedan od njih svakako je medijska posredovanost kulturnih sadržaja, pri čemu se nerijetko primjenjuju metode sugestivne komunikacije s ciljem profiliranja ukusa publike, i to nametanjem određenih estetskih standarda. Tu se otvaraju brojna i još uvijek aktualna pitanja kao što su: odnos kolektivnog i individualnog u kulturi te tome blisko pitanje identiteta, zatim značaj kontrakulture i potkulture, odvajanje/razgraničenje elitne od masovne kulture, sve izraženije pomodarstvo i malograđanski duh, artikuliranje kulturne politike danas i druga pitanja.

Respektirajući metodološki korektan redoslijed znanstvenog djela, prvo poglavlje *Glavne koncepcije ideja o kulturi* počinje predstavljanjem ključnih

teorijskih pristupa razmatranja sadržaja i funkcije kulture – od klasičnih do novijih. Napraviti selekciju teoretičara/ki kulture te kritički se osvrnuti se na njihova razumijevanja centralnog pojma ove studije naročito je izazov koji je, sudeći po multidisciplinarnom pristupu (obuhvaćajući socijalnu i kulturnu antropologiju, psihologiju, filozofiju, sociologiju i dr.), uspješno savladan. Polazeći od jednostavnog pitanja *šta je kultura*, raspolaže li se spoznajom o širokom spektru gledišta na taj pojam (u užem i širem smislu), odgovor na postavljeno pitanje teško da bi mogao biti sažet ili svesti se samo na klasičnu definiciju koju je još u 19. stoljeću ponudio britanski antropolog Edward B. Taylor. Otuda se javila potreba za sintezom različitih (i nerijetko međusobno suprotstavljenih) teorijskih koncepata koje zastupaju autori/ce poput Leslie White, Linton, Margaret Mead, Bronislaw Malinowski, Emile Durkheim, Zygmunt Bauman, Antonina Kloskowska, Zagorka Golubović i drugi. Autorica potom prelazi na analizu kulture kao neizostavni dio strukture društva, problematizirajući redukcionistički pogled na funkcionalnu vezu ta dva, skoro neodvojiva, pojma kao *dvije strane iste medalje*. Ujedno, čitatelje podsjeća na funkcije kulture u društvu putem niza komponenti, referirajući se na Zagorku Golubović. U tom kontekstu, relevantna su i savremenija promišljanja Anthonyja Wainea, koji apostrofira diferenciranje kulture kao njeno trajno svojstvo. Odnosi grupe elemenata

kulture s društvom variraju od integracije u njegov sistem do sukoba. Osim već spomenutih teoretičara/ki, ovaj segment poglavlja upotpunjen je i gledištima Henrija Lefebvrea, Johna Deweya, Pierrea Bourdieua, Gillesa Lipovetskyja, Wilhelma Reicha, Laure Engelstein, Rogera Bastide, Petera Burgera, Rosemary Crompton i Karla Menheima. Nadalje se logičkim slijedom kultura od društvenog spušta na individualni nivo, što je elaborirano u okviru potpoglavlja *Elementi kulture kao suštinska dimenzija ličnosti*. Upravo se u toj ravni najzornije ogleda slojevitost kulture, budući da je čovjek i društveno biće. Polazeći od teze da kultura tokom cijelog života prati individuu, nameće se pitanje kako kulturni faktori djeluju na razvoj ličnosti. U traganju za odgovorom na postavljeno pitanje, nemoguće je bilo zaobići Sigmunda Freuda i neofrojdovce, ali ni Talcotta Parsons. U nekoliko aspekata je sintetiziran suptilan odnos između kulture (njenih sadržaja i funkcija) i procesa formiranja ličnosti (internalizacija kulture na nivou podsvijesti, socijalizacija i posredovanje složenih mehanizama te izgradnja samostalnih kriterija selekcije). Dodatno teorijsko uporište za potpunije razumijevanje složene socio-psihološke veze između pojedinca i kulture temelji se na djelima sljedećih autora, od kojih su neki spisatelji: Melvil Herskovits, Danilo Kiš, Louis Dollot, Milan Kundera, Alberto Moravia, Wilhelm Reich, Herbert Gans, Andrew Milner i Jeff Browitt.

U drugom poglavlju (*Uz teoriju recepcije kulture*) najdirektnije se zadire u suštinu predmeta istraživanja ove studije. Stoga, teorija kulture čini okosnicu teorijskog okvira u čijem je fokusu moderna sociološka-kulturološka kritika, s tim da se u njenom diskursu jasno prepoznaju uplivi antropološke, psihološke i političke analize. Unutar domene kritičkog promišljanja *evaluacije* umjetničkih djela ili kulturnih proizvoda bitno je razumjeti kauzalnost između njihove popularnosti, odnosno favoriziranja određenih umjetničkih sadržaja u odnosu na druge i ukusa publike (konzumenata) kao društveno determinirane kategorije (Bourdieu). Promatrajući recepciju kulture kroz tu prizmu moguće je objasniti zbog čega neke umjetničke forme znatno lakše prodiru do šireg spektra konzumenata, iako objektivno ne moraju imati estetsku vrijednost. Naročito se osporava univerzalni karakter (i u prostornom i u vremenskom smislu) umjetničkog djela ili kulturnog proizvoda koji je ostvario izvjesni utjecaj na respektabilni broj ljudi u nekom vremenskom periodu, uvažavajući činjenicu da pojam recepcije sadrži i antropološku i vrijednosnu komponentu. Istraživanja usmjerena na recepciju kulture bave se krajnjim odredištem putanje umjetničkog djela ili kulturnog proizvoda, a to su upravo pojedinci i društvene grupe – kako na njih reagiraju i na koncu kako ih interpretiraju. Teorijski pristupi recepciji kulture tvore mozaik

različitih istraživačkih preokupacija, kao što su: “upotreba” kulture unutar interpretativnog okvira (Čikaška škola sociologije), uloga individue u tumačenju umjetnosti (Alexander), zadovoljenje raznovrsnih potreba kroz kulturu (Blumler i Katz), afirmacija upotrebe pop kulture od marginalnih i radničkih grupa (britanske studije kulture – Williams i Hoggart), dekodiranje poruke umjetničkog djela (Hall), razumijevanje aktera u kulturi (Griswold). Kritička refleksija recepcije kulture insistira na odnosima moći u, prvenstveno, potrošačkom društvu te ideološkoj osnovi kulturne produkcije i umjetničkog stvaralaštva. I ovdje su izdvojeni autori koji vrlo precizno identificiraju niz spornih pitanja, ističući čestu zloupotrebu (popularne) kulture od vladajuće manjine kao njihov *modus operandi*.

U trećem poglavlju (*Za kulturu kulturnih potreba*) najprije se objašnjava priroda ljudskih potreba s psihološkog aspekta, a potom se čitatelji u nastavku upoznaju s antropološkim stanovištem, koje insistira na kulturnoj determinaciji u odnosu na biološku. Interesantno je da se autorica u analizi kulturnih potreba oslanja i na klasičnu i na savremenu misao. Naročito se problematizira tendencija komodifikacije kulture u konzumerskim društvima čime se potječe otuđenje ljudskih potreba svođenjem njenog spektra na jednu dimenziju – onu vitalnu, animalnu (Marx). Na fonu ovog promišljanja je i Herbert Marcuse, koji

u svom znamenitom djelu *Čovjek jedne dimenzije* izlaže kritici savremeno društvo, jer ono vodeći se interesom maksimalne iskorištenosti ljudskih potencijala kroz programirane uloge istovremeno suzbija bogatstvo potreba. U potpoglavlju koje se bavi kulturom kao ljudskom potrebom, daje se pregled značajnih teorija, između ostalih, i analiza mađarske teoretičarke Agnes Heller, a nije zanemaren ni sociološki pristup istraživanju kulturnih potreba.

U četvrtom poglavlju (*Konceptualizacija ukusa*) nastavlja se multidisciplinarni pristup elaboracijom socioloških, filozofskih i kulturoloških teorijskih promišljanja, s posebnim osvrtom na ideje Davida Humea. Nadalje se razmatra fenomenološka koncepcija ukusa iz različitih uglova: Gadamerova fenomenologija subjektivnosti, Dufrenneovo i Husserlovo fenomenološko poimanje estetskog iskustva te teorijske analize Deweya i Benjamina. Kad je riječ o ukusu kao društveno determiniranoj kategoriji, nezaobilazno je bilo referiranje na impozantan bibliografski opus Pierrea Bourdieua, dok je sociološka perspektiva obogaćena teorijom ukusa Herberta Gansa, koji je svojim postavkama dao osnovu za empirijsko istraživanje fenomena ukusa.

U fokusu petog poglavlja je bosanskohercegovački kontekst za istraživanje recepcije kulture, gdje autorica najprije identificira društvene

probleme u novom mileniju, pa potom čitateljima približava aktualizaciju pozicije kulture i kulturne politike, podložne instrumentalizaciji, primarno, u etnopolitičkom smislu. Ono što je ovu studiju posebno oplemenilo jesu predstavljeni nalazi empirijskog istraživanja, koje je među punoljetnim osobama provedeno u deset bosanskohercegovačkih gradova. Modaliteti i distribucija odgovora na set jasno formuliranih pitanja omogućavaju uvid u kulturne prakse, potrebe i ukuse ispitanika/ca, koji/e žive u urbanim sredinama, ali s različitim opsegom ponuda u sferi kulturnih događanja. U diskusiji rezultata podcrtan je evidentan utjecaj sociodemografskih karakteristika stanovnika na njihov ukus i kulturne prakse, čime je potvrđena teza da se radi o društveno determiniranoj kategoriji.

Valja primijetiti da je ova knjiga napisana stručnim, ali razumljivim jezikom, tako da je kao udžbenik mogu koristiti ne samo studenti sociologije već i svi oni koji se zanimaju za fenomen kulture. Respektabilan broj bibliografskih jedinica koje je autorica koristila prilikom izrade ovog rukopisa svjedoči o njegovoj izvrsnosti, te se sadržajem može svrstati u rang sličnih djela svjetski priznatih stručnjaka.

Mirza Emirhafizović¹

*Univerzitet u Sarajevu –
Fakultet političkih nauka*

¹ mirza.emirhafizovic@fpn.unsa.ba